

ՊՐԱԿՏԱԿԱՆ ՄԱՍԻՆ

ՄԱՍԻՆ

ՍՈՒՍԱՆԱ ԱՄԻՐՁԱՆՅԱՆ

բանասիրական գիտությունների թեկնածու
ՀՊՄՀ

ՎՅԵՐԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՇԱԳՐԱՎ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

Բուհերի հոմանիտար ֆակուլտետների հայագիտական դասընթացների համակարգում կարեւորվում է «Հայոց լեզվի պատմություն» առարկան, որն էական նշանակություն ունի հայագիտական առարկաները յուրացնելու առումով, մյուս կողմից՝ այն դառնում է յուրահատուկ ընդհանրացնող դասընթաց, որն ամփոփում է ուսանողների ձեռքբերած լեզվական գիտելիքները:

Հրապարակի վրա են հայագետներ Հր. Աճառյանի, Գր. Ղափանցյանի, Ստ. Մալխասյանցի, Գ. Զահուկյանի, Ա. Ղարիբյանի, Գ. Սեւակի, Էդ. Աղայանի, Վ. Առաքելյանի, Վ. Քոսյանի, Հ. Մուրադյանի, Ս. Ղազարյանի մենագրությունները, բուհական ձեռնարկները, ակնարկային հետազոտությունները՝ նվիրված հայերենի նախագրային եւ գրային ժամանակաշրջանների քննությանը: Այդ աշխատանքները, սակայն, որքան էլ գիտական եւ ամբողջական են, այնուամենայնիվ չեն բավարարում կրթական համակարգի ներկա չափորոշիչներին եւ դասընթացին ներկայացվող պահանջներին:

Գիտության, մասնավորապես հայագիտության զարգացման արդի փուլում ուսումնասիրության առանցքային մի շարք հարցեր նորովի մեկնաբանության անհրաժեշտություն են զգում: Այդ առումով նշանակալից երեւույթ է բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Է. Ս. Մկրտչյանի եւ Լ. Մ. Խաչատրյանի հեղինակությամբ հրատարակված «Հայոց լեզվի պատմության դասընթաց. գրային ժամանակաշրջան» աշխատությունը («Զանգակ» հրատ., Երեւան, 2016, 400 էջ):

Բուհական սուլյն դասընթացը հումանիտար ֆակուլտետների ուսանողներին եւ լեզվի պատմության հարցերով զբաղվողներին հանգամանալից տեղեկութլոլուններ է հաղորդում հայոց լեզվի պատմութլոլան հիմնախնդիրների վերաբերլալ, որոնք ներառում են գրալին հայերենի պատմութլոլան շրջանները՝ նրանց բնորոշ ենթաշրջաններով (Ե.-ԻԱ. դարեր):

Սուլյն ուսումնական ձեռնարկը գրված է ժամանակալից կրթական համակարգի չափորոշիչներին համապատասխան՝ ըստ բուհական ծրագրի տեսական եւ փաստական նլոլթերի բաշխման, հայերենի զարգաման փոլլերի լեզվական առանձնահատկութլոլունների հստակ տարբերակմամբ, ինչպես նաեւ լեզվական իրողութլոլունների համաժամանակլա եւ տարժամանակլա քննութլոլամբ:

Ըստ բարձրագուլյն դալրոցի ուսումնական ծրագրի՝ «Հայոց լեզվի պատմութլոլուն» առարկան ուսումնասիրվում է երկու կտրվածքով՝ պատմական քերականութլուն եւ հայ գրական լեզվի պատմութլուն: Ձեռնարկի ներածական մասում հանգամանորեն ներկալացվում են ալդ երկու բաժինների հիմնահարցերը:

Ձեռնարկի հեղինակները, ելնելով իրենց դասավանդման երկարատեւ տարիների փորձից, վերոհիշլալ բաժինները միասնաբար են ներկալացրել՝ հայոց լեզվի պատմութլոլան հետ համատեղ մեկնաբանելով պատմական քերականութլոլան առանցքալին հարցադրումները, որը թուլլ կտա ուսանողներին մեթոդական առումով առավել դլուրին ընկալել դասընթացի երկու բաժինները:

Գրական լեզվի պատմութլոլունը ներառում է լեզվի պատմութլոլան շրջանաբաժանման՝ նրանց շրջանների (փոլլերի) եւ ենթաշրջանների բնութագրման, գրի ու գրականութլոլան սկզբնավորման, բանավոր-խոսակցական եւ գրական լեզուների փոխհարաբերութլոլան, լեզվական տարբերակների առկալութլոլան, գրական լեզվի նորմավորման, ուղղագրական եւ ուղղախոսական բարեփոխութլոլան հիմնախնդիրները:

Պատմական քերականութլոլունը բացահալտում է լեզվական միավորների ծագումը, տարժամանակլա կտրվածքում դրանց կրած փոփոխութլոլունները, որոնք ներառում են լեզվական համակարգի բոլոր մակարդակները (հնչլունալին, բառալին, ձեւաբանական, շարահլուսական, ինչպես նաեւ բարբառագիտութլոլան բնագավառը):

Նկատի ունենալով վերոհիշլալ առարկաների բարդութլոլունը՝ սուլյն ձեռնարկը ստեղծվել է ուսանողներին օժանդակելու նպատակով, ինչը մեծապես կարող է խթանել ուսումնական գործընթացին: Ալյն համա-

տեղում է գրական լեզվի եւ պատմական քերականությունյան տեսական ու փաստական նյութեր, յուրաքանչյուր թեմայից հետո հանձնարարվում է համապատասխան տեսական գրականություն՝ դասընթացում առաջադրված հիմնահարցերը խորությամբ յուրացնելու նպատակով:

Սույն ուսումնասիրությունյան շրջանակներում հստակ բաժանված են գրային հայերենի շրջանները, ենթաշրջանները, եւ տրված են դրանց բնորոշ գծերը:

Այսպես, առաջին գլխում՝ հին շրջանում (Ե.-ԺԱ. դդ.), քննվում են դասական հայերենի լեզվաոճական դասերը, գրաբարի հոլովման եւ խոնարհման համակարգերի բնութագիրը եւ շարահյուսությունյան հարցերը: Բնութագրվում են հետդասական հայերենը (Ձ.-Է. դդ.), հունաբան դպրոցը, նախամիջին հայերենի ենթաշրջանը (Ը.-ԺԱ. դդ.) եւ վեր են հանվում դրանց բնորոշ առանձնահատուկ գծերը:

Մասնավորապես ներկայացվում է հայագիտության ոլորտում հայոց լեզվի շրջանաբաժանման հարցի պատմությունը՝ սկսած Մխիթարյան միաբաններից, ներառյալ հետագա լեզվաբանների մոտեցումները՝ գիտական եւ ընդունելի համարելով Գ. Ջահուկյանի կատարած շրջանաբաժանումը:

Ձեռնարկում հանրամատչելի ձևով լուսաբանվում են հայ ժողովրդի եւ հայոց լեզվի ծագման վերաբերյալ տեսությունները, հայ գրերի գյուտի, ինչպես նաեւ ինքնուրույն ու թարգմանական գրականության սկզբնավորման, բարբառների եւ գրաբարի խոսակցական հիմքի հիմնահարցերը:

Երկրորդ գլխում քննարկվում են միջին հայերենի (ԺԲ.-ԺՁ. դդ.) հնչյունական համակարգի՝ ձայնավորների, բաղաձայնների, երկբարբառների, եռբարբառների պատմական փոփոխությունները, ինչպես նաեւ բառային կազմի, ձևաբանական եւ շարահյուսական առանձնահատկությունները՝ գրաբարի լեզվական երեւույթների համեմատությամբ: Ամենայն մանրամասնությամբ քննված են բառագիտության, ձևաբանության եւ շարահյուսության համակարգերը՝ նրանց հատուկ քերականական կարգերի մեկնաբանությամբ:

Երրորդ գլխում մեկնաբանվում են նոր շրջանի (ԺԷ. դարից մինչեւ մեր օրերը)՝ վաղ աշխարհաբարի, գրապայքարի, երկճյուղ աշխարհաբարի եւ ժամանակակից հայերենի առանցքային հարցերը:

Այս բաժնում առանձնակի ուշադրություն է դարձվել ժամանակակից հայերենի ենթաշրջանին (Ի. դարից մինչեւ մեր օրերը). լեզվի պատմության առանցքային մի շարք իրողությունները պատմական զարգացումն

իր դրսևերումն է ստացել հայերենի այս ենթաշրջանում: Մասնավորապես երկճյուղ աշխարհաբարի շրջանը ներկայացվում է արեւելահայերենի եւ արեւմտահայերենի ուղղախոսական եւ ուղղագրական, բառապաշարային եւ քերականական տարբերությունների բնութագրմամբ: Իսկ երրորդ՝ ժամանակակից հայերենի ենթաշրջանը (1920-ից մինչեւ մեր օրերը) ներկայացվում է արեւելահայերենի գործառության ոլորտների ընդլայնմամբ, լեզվի հարուստ բառապաշարի ընդգծմամբ եւ հեղինակային նորակազմությունների առկայությամբ, ձեւաբանական համակարգերի զգալի փոփոխություններով:

Գրքի վերջին մասում քննարկվում են նաեւ իմաստաարժեքային պատմական տեղաշարժերը, տրվում է հայերենի բառապաշարի ծագումնաբանական դասակարգումը, ըստ որի՝ ժամանակակից հայերենի բառապաշարում առանձնացվում են ընդհանուրհայերենյան, գրաբարյան, միջինհայերենյան, արեւմտահայերենյան բառաշերտեր, ինչպես նաեւ խոռոական, ուրարտական, սեմական, արաբական, իրանական, հունական, եբրայական, լատինական, քարթվելական, ռուսական փոխառություններ:

Այս բաժնում հանգամանորեն անդրադարձ է կատարվում ուղղախոսության հարցերին, մասնավորապես գրաբարի ձայնավորների, բաղաձայնների, երկբարբառների, եռաբարբառների, ինչպես նաեւ արեւմտահայերենի եւ արեւելահայերենի ուղղախոսության առնանձահատկություններին:

Հեղինակները դասագրքի երեք գլուխներում գրաբարի, միջին հայերենի, նոր գրական հայերենի լեզվական բոլոր միավորների քննությունը զուգահեռաբար կատարում են գիտական մեկնաբանություններով, բացատրություններով՝ շատ հաճախ դրանք զուգակցելով գրաբարյան, բարբառային եւ հնդեվրոպական նախաձեւերի համեմատություններով:

Հեղինակները լեզվական միավորների պատմական փոփոխությունները վերլուծելիս հիմնվում են ոչ միայն մատենագիտական, այլեւ միջինհայերենյան ձեւագրերի, վիմական արձանագրությունների ընձեռած բնագրային նյութի հիման վրա:

Դասագրքում մի շարք հարցեր մեկնաբանված են ավանդական մոտեցումների եւ լեզվաբանական գիտության արդի նվաճումների զուգակցումով, մյուս կողմից՝ հեղինակները լեզվի պատմության որոշ խնդիրների նկատմամբ ցուցաբերել են նորովի մոտեցումներ, որ պայմանավորված է նրանց գիտահետազոտական լայն ընդգրկումներով եւ կատարած հայերենագիտական ուսումնասիրություններով:

Գրախոսվող սույն աշխատությունն անհրաժեշտ է ոչ միայն հումանիտար ֆակուլտետների ուսանողներին, այլև հայագիտության հարցերով զբաղվող լայն շրջանակներին:

Վստահաբար կարող ենք ասել, որ պրոֆեսորներ Էդ. Մկրտչյանի եւ Լ. Խաչատրյանի հեղինակած «Հայոց լեզվի պատմության դասընթաց. գրային ժամանակաշրջան» աշխատությունը լայն ընդունելություն կգտնի բուհական համակարգի հումանիտար ֆակուլտետների հայագիտական ամբիոններում:

